

Ördögös regények

Ha kulcsszavakat kellene találni V. Gilbert Edit kötetéhez, az ambivalencia, az átértékelődés minden bizonnyal köztük lenne. Az asszociatív úton egymás mellé rendelt szövegek legfőbb jellemzője ugyanis az átformálás, a játék, amelybe finom elemzéseivel minket is bevon a szerző.

A folyamatos értékcsere és elbizonytalanítás (elbizonytalanodás) nyomon követése nem csekély figyelmet és alaposítást vár el az értelmezésre, „a megértés leírására” vállalkozótól. Az elemző erre képesnek bizonyul, akkor sem torpan meg, amikor korábbi interpretációkkal ellentétes vonulatra bukkan, nyitott, a végleges jelentés illúziójával leszámoló újraolvasási folyamatot ír le.

A szerző bevezetesként a dinamikát az oppozicionális struktúrákban létező orosz kulturális közegen belül mutatja be, majd ugyanerre a mozgathatóságra, mozdíthatóságra alapozza a Faust-szüzsé orosz változatainak, az „orosz Faust”, „orosz ördög” alakjainak újragondolását. Mihail Bulgakov „A Mester és Margaritá”-ja a kiindulópont, láthatóan ez a mű „hívja elő” a többi „ördögösít” idéző szöveget: Kuprin „Salamon csillagá”-t, Valerij Brjusov „Tüzes angyal”-át és Leonyid Andrejev „Az iskarióti Júdás”-át. Az ördöggel kapcsolatos motívumokon túl a kötet az írás, leírás, krónikássá vagy narrátor-krónikássá válás problémáját is körüljárja a regényekben. V. Gilbert Edit a tárgya iránti nagyfokú lelkesedéssel vizsgálja a regények narrátorai közti kapcsolatokat. Elbizonytalanító, a cselekmények miértjét illetően nem kompetens narrátorokat talál, akik a lejegyzés aktusával meghatározó viszonyban állnak. Kuprin kisember-hőse foglalkozásának velejárója az írás, másolás; Brjusov már a saját írását is játékba vonja a talált szöveg-misztifikáció révén; Bulgakovnál és Andrejevnel az Íráshoz, a Szent szöveghez kapcsolódás és az attól való elhajlás hordoz új értelmet. A tanulmány szerzője Bulgakov esetében gondosan kimunkált „kristályszerkezetre” lel a regény és a regényen belüli regények, hiteles és nem hiteles szöveg viszonyának meghatározásakor. Végző soron tapasztalatai egy irányba mutatnak: a művekben megvalósuló nyitottság, befejezetlenség a tradíció ellenében hat, a jó-rossz egyértelműsége ellen a relatívvá váló igazság felé jelöl ki utat. Ez készteti az elemzőt arra, hogy a regényeket a befejezettség – befejezetlenség, továbbírhatóság – továbbírandság dimenziójában is vizsgálja. Amennyiben ugyanis permanens dialógus részeként fogjuk fel az egyes műveket, csupán a szövegben létező alternatívák megszólaltatására van mód.

A fenti kérdések megválaszolásakor kerül a szerző fókuszába a tanítványi státus, amely – akárcsak a Mester státusa – értelmezése szerint jelentősen devalválódik, egyes esetekben az archetipikus áruló szerepkörével érintkezik. Tanítvány, krónikás, mester, áruló egybefonódó alakjainak bemutatása mellett kiemelkedik a regények női szereplőinek érzékeny jellemzése. Az „ördögös-istenes” Renáta és a „nem tökéletes”, de teljességre jutó Margarita egyaránt több oldalról megvilágított, az „orosz, női Faust” (Balassa Péter) alakváltozatának tekintett figura.

A kötetben tárgyalt alkotások mindegyikében szerepet játszik a transzcendencia vagy „egyszerűbb” formában a jó keresése, s mindenütt ott található a démoni vagy a démoninak engedelmessé akarát. Az értelmezések e kettősséget igyekeznek „belülre” hozni, az egyes szereplőkben a „fényes” és a „sötét oldal” elválaszthatatlanságát kiemelni, „többfunkciós” lényüket körüljárni. A jó és a rossz összekeveredése, a középster „helyzetbe kerülése” – amelyek egyúttal a szüzsé alapját képezik – a mitológikus teljesség lenyomatát hordozza. V. Gilbert Edit az e teljességre utaló jegyeket keresi, miközben a sze-

replők „önmagára eszmélésének” folyamatát követi nyomon. Olvasatában az egyes regé-nyekben már-már provokatív hangot is hallani vélünk, mellyel a szerző az olvasót is szembesülésre készíti.

A kötet szerzője konzekvens az elemzésekhez alkalmazott módszerben: a központi motívumokból elindulva, az ezekben található fonémacsoport-ismétlődések jelentésbeli egységét, egyirányúságát felfedve új szavak kerülnek a jelentéshálóba, amelyek interpretációja részét képezik. Az így létrejövő asszociációs kör újabb szimbolikus tartalmak felé irányítja a figyelmünket. A művek eredetijét nem ismerő olvasó számára mindennek különös jelentősége van, hiszen a fordításban olykor elvész a hangalaki egyezés.

Az „Előzetes”-ben V. Gilbert Edit a szakirodalom bevonásának mértékén gondolkodik el, minthogy a középpontban álló Bulgakov-regényről zavarba ejtően nagy mennyiségű értelmezés jelent meg. A megoldás, amit választott, nagymértékben megkönnyíti az olvasó feladatát, ugyanis a szerző saját koncepcióját következetesen elválasztja az öt megelőző munkák tanulságától. Az utóbbit lábjegyzetekbe sűrítve, a további tájékozódást is segítve találjuk meg a kötetben.

„A brjuszovi Mefisztofelész cinizmusa, fekete, intellektuális humora elevenen hat ma is. A 'Bibliával minden magyarázható' tétel kimondásával kertelés nélkül arcunkba vágja korunk minden szabadság-félelmét, interpretációs, morális, teológiai bizonytalanságát” – írja a kötet szerzője a „Tüzes angyal” elemzésekor. Érzésem szerint „A Tanítvány, a Krónikás és az Áruló” éppen az ehelyütt említett szabadság-félelem leküzdésére tett kísérlet.

V. Gilbert Edit (2001): *A Tanítvány, a Krónikás és az Áruló – Utak „A Mester és Margarita”-hoz*. Pro Pannonia Kiadói Alapítvány.

Regéczi Ildikó

Viszockij élete és művészete – sajátos tükörben

Magyarországon dolgozó egyetemi, főiskolai és középiskolai tanárok, diplomaták, közgazdászok, orosz filológiát tanuló főiskolások, egyetemi hallgatók Vlagyimir Viszockijra emlékeznek, életét és munkásságát is bemutatva, olykor elemelve. A kötet munkatársait Viszockij személyisége és művészete iránti közös érdeklődésük „hozta össze” nemcsak e kiadvány erejéig, hiszen az „Emlékkönyv”-ből kiderül, hogy az orosz énekes-színész dalköltészetének, színészi játéknak Magyarországon sajátos befogadás-és hatástörténete van, az alkotó személye körül nálunk is sajátos kultusz alakult ki, mely ma is tovább él.

A cikkírók közül többen, életkortól függetlenül, egybehangzóan állítják, hogy a különös hangú, vonzó személyiségű dalnok szövegei segítségével nagy mértékben fejleszthették orosz beszélt nyelvi szintjüket, s a fiatalabbak már nemcsak magánúton vagy oroszországi ösztöndíjuk során ismerkedhetnek meg az életművel, hiszen a művész dalszövegei, költeményei a magyarországi orosz nyelvtanításba és a szlavista filológus-képzésbe is beépültek a rendszerváltást követően. A hetvenes-nyolcvanas években még egyes, csak szűk csoportokat érintő, nem hivatalos oktatási kezdeményezésektől eltekintve lényegében csupán a magánszférában juthattunk hozzá Viszockij oroszországi lakásokon másolt kazettáihoz. Csakhogy a nyelvtanulással, a dalszövegek metodikai feldolgozásával kapcsolatos megállapítások némelykor túlságosan is hangsúlyosan jelenítik meg e célt a kiadványban – mondhatni a szövegelmzések rovására.

A közép- vagy idősebb nemzedék szülői szerepet betöltő tagjai, továbbá tanárok, elő-